

ეკვანი ჭანიშვილი

დავით IV აღმაშენებლის არაბულენოვანი მონეტის გარე წარწერა

დავითის მიერ გატარებული ეტაპობრივი საფინანსო ღონისძიებები უშუალოდ უკავშირდებოდა საქართველოს ეკონომიკურად დაწინაურებას.¹ არაბი ისტორიკოსისა და მოგზაურის ალ-ფარიკის პირდაპირი ცნობით, მეფე დავითს სამონეტო რეფორმა ჩაუტარებია და მუსულმანური ყაიდის სპილენძის მონეტები მოუჭრია. ასევე მან „დაადგინა, რომ ქალაქის იმ ნაწილში, სადაც მუსლიმები ცხოვრობდნენ, არავის ყოლოდა ღორი და არავის დაეკლა იგი მათ შორის, მან მოჭრა მათთვის მონეტა ხალიფასა და სულთნის სახელით და მისცა მათ უფლება აზანისა და თავისუფლად ლოცვისა...“. დიდი ალბათობით, ალ-ფარიკის მიერ აღწერილი მონეტა არის ქვემოთ წარმოდგენილი „უწესოდ“ მოჭრილი ცალი,

ვიძლევიტ მონეტის აღწერილობას:

სურ. 1 სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ცალი

¹ რ. მეტრეველი. საქართველო რუსთაველის ეპოქაში. თბ. 2016, გვ. 123-126.

შუბლი: ملك الملوك მეფეთ მეფე
 حسام المسح მესიის მახვილი
 بن داود كوركي დავითი ძე გიორგისი

ზურგი: محمود მაჰმუდი
 الساطان الاغظم სულთანი უზანაესი
 بن محمد ძე მუჰამედისა

დიდი ხნის განმავლობაში დავის საგანი იყო, თუ რომელი მეფის სახელს განეკუთვნებოდა ეს მონეტა. დ. კაპანაძე მას დავით აღმაშენებელს მი-აწერდა.² საკითხის სირთულე იმაში მდგომარეობდა, რომ იმ დროისთვის ეს მონეტები სულ რამდენიმე ცალად იყო ცნობილი. მათი შენახულობა და აქედან გამომდინარე, მათი ინფორმაციულობა მეტად დაბალი იყო. თავდაპირველად სულთნის სახელი, რომელიც მონეტის მიახლოებით დათარიღებასა და პასპორტიზირებისთვისაა მნიშვნელოვანი, შემდეგნაირად იქნა წაკითხული – „სულთანი ბარქიარუკი“ (1094-1105 წწ.). მისი მმართველობის წლები ემთხვევა დავითისას, მაგრამ არ ემთხვევა მონეტის გამოშვების სავარაუდო თარიღს (1122-1125 წწ.), რადგან დავითმა თბილისი 1122 წელს აიღო, ხოლო თვითონ მეფე კი 1125 წელს გარდაიცვალა. სრულიად გაუგებარია, თუ რატომ უნდა მოეჭრა დავითს არაბულენოვანი მონეტა იმ პერიოდში, როდესაც იგი აქტიურად ებრძოდა სელჩუკ დამპყრობლებს. შემდგომში გონა ჯაფარიძემ თავიდან გამოიკვლია აღნიშნული მონეტა და სულთნის სახელი ახლებურად წაიკითხა – „მუჰამად ბ. მაჰმუდ“,³ ის დავით V-ს თანამედროვე იყო და 1153-1160 წლებში ზეობდა. მკვლევარმა ასევე გაამახვილა ყურადღება შემდეგ დეტალზე, რომ აღნიშნულ მონეტას თითქოს გააჩნდა გარეწარწერები, რომელთა ამოკითხვა მანამდე მონეტის შენახულობისდა გამო, ვერ ხერხდებოდა. ეს მოსაზრება მიღებულ იქნა მკვლევართა წრეში და დიდი ხნის მანძილზე ამგვარად მიიჩნეოდა. ბოლო წლებში გამოჩენილმა მონეტის ახალმა ეგზემპ-

² დ. კაპანაძე. ქართული ნუმიზმატიკა. თბ. 1969, გვ. 70-71.

³ გ. ჯაფარიძე. ქართული მონეტები არაბული ზედწერილებით (დავით V-ის სპილენძის მონეტები). მაცნე (ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია). 1989. 4. თბ., გვ. 91-93.

ლარებმა ეს ვარაუდი არ დაადასტურა, ი. ფალავამ გამოაქვეყნა ახალი ეგზემპლარები, გამოთქვა მოსაზრება და დაამტკიცა, რომ მონეტაზე არაბული ზედწერილი შემდეგნაირად იკითხება – სულთანი „მაჰმუდ ბ. მუჰამად“, რომელიც ერაციის და ჩრდილოეთ ირანის სელჩუქთა სულთანი იყო 1118-1131 წლებში.⁴ მისი მმართველობის წლები ემთხვევა, როგორც დავით აღმაშენებლის ეპოქას, ასევე აღნიშნული მონეტის მოჭრის სავარაუდო წლებს (1122-1125 წწ.).

ჩვენი ყურადღების ცენტრშია გარე წარწერა. დღემდე მოღწეულ პრაქტიკულად არცერთ მონეტას არ აქვს შერჩენილი გარე წარწერის მცირედი ფრაგმენტებიც კი, რაც სიქის თანაფარდობასთან და არმოხვედრასთანაა დაკავშირებული, რომელიც იმდროის „უწესოდ“ მოჭრილი მონეტებისთვის, განსაკუთრებით, პატარა ზომის მონეტებისათვის, სრულიად ბუნებრივია. ბოლო დროს გამოჩენილმა ზემოაღნიშნულმა ახალმა ეგზემპლარებმა, განსაკუთრებით ორი ახალი ეგზემპლარის შესწავლამ შესაძლებელი გახადა სულთნის სახელის მხარეს მყოფი გარე წარწერის ფრაგმენტების ნაწილობრივი გაშიფრვა. ეგზემპლარ №1-ზე 12-1 საათზე, ხოლო ეგზემპლარ №2-ზე 12 საათზე შემორჩენილია შემდეგი არაბული წარწერა – “الله لا” რაც დიდი ალბათობით ცნობილი ისლამური ფორმულის ნაწილია : لا اله الا الله (არ არს ღმერთი გარდა ალაჰისა).

ჩვენი აზრით, ამგვარი შინაარსის ფორმულის აღმოჩენა რევერსის გარე წარწერაზე არ უნდა იყოს გასაკვირი, რადგან სწორედ რევერსზეა ამოტვიფრული სულთნის სახელი. სამწუხაროდ, ავერსის გარე წარწერის დადგენა მონეტების ცუდი შენახულობისდა გამო ჯერჯერობით ვერ ხერხდება, შესაძლებელია ავერსის გარე წარწერაში მითითებული უნდა იყოს მონეტის მოჭრის წელი და ზარაფხანის ადგილი.

⁴ I. Pagava. The First Arabic Coinage of Georgian Monarchs: Rediscovering of the Specie of David IV the Builder(1089-1125), King of Kings and Sword of Messiah. 3rd Assemani Symposium on Islamic Coins, Roma. 2011, გვ. 18-22.

ეგზემპლარი №1

აღმოჩენილია თბილისთან, დაუზუსტებელ ადგილას
AE. წონა – 5.3 გრ. კვეთა – 17-23 მმ.

სურ. 2

შუბლი:

[ملك الملوك]
[حسا] م المم [سح]
داود
.....

ზურგი:

[محمود]
[الس] لطان [الاغظم]
[بن] م [حمد]

ვეგემპლარი №2

აღმოჩენილია თბილისთან, დაუზუსტებელ ადგილას
AE. წონა – 8.23 გრ. კვეთა – 18-19 მმ.

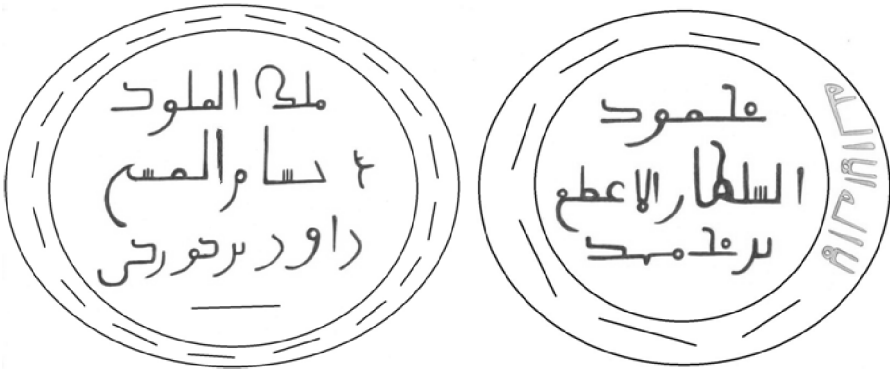
სურ. 3

შუბლი:

[ملك][المل [وك]
[حسام المسح]
[داود]
.....

ზურგი:

محم [ود]
[السلطان الاغظم]
[بن محمد]

სურ. 4

ღავით აღმაშენებლის არაბულენოვანი მონეტის სრული რეკონსტრუქცია*
(ახალი სახე)

* რეკონსტრუქციაზე შტრიხებით აღნიშნულია მონეტის ის ნაწილები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ არის გამოფრული.

Evgeni Tchanishvili

THE COINS OF DAVID IV WITH THE ARABIC LEGENDS

Summary

The financial reforms of king David were directly related to Georgia's economic promotion. According to the Arab historian Al-Fariq, David minted copper coins for Muslims. Certain coins come to this description. They have name David son of Giorgi and name of sultan inscribed. Those belong to "irregular" struck coins because they do not have standard form and weight. There was a dispute for a long time about the identity of the king who minted those coins. At the beginning the name of sultan was read as "sultan Barkiaruk" (1094-1105). Later, G. Japaridze explored those coins and read the name as sultan – "Muhammad b. Mahmud". Muhammad b. Mahmud was contemporary of king David V (1155) and reigned in 1153-1160. But in recent years new species were discovered which reject the latter opinion. I. Paghava published new species and put forward his own opinion that the name of sultan on the coins must be read as "Mahmud b. Muhammad". He was sultan of Iraq and North Iran and reigned in 1118-1131. The period of his rule coincides with the epoch of David the Builder, as well as the estimated years of minting of those coins (1122-1125).

None of those coins have even the smallest fragments of circle inscription. This is quite natural for small coins and especially for the coins of "irregular" struck.

Recently found two new species made it possible to read some of the fragments of circle inscription on reverse. We can read the Arabic inscription as – لا اله الا الله which is the part of the Islamic formula – لا اله الا الله (There is no God but Allah alone).